

Istid | 1

Rundhällar och isräfflor

UPPDRAG / FAKTATEXT / NIVÅ 3

Istid | 1

Rundhällar och isräfflor

De här runda klipporna med streck i finns lite varstans i världsarvet.
Har du någon aning om hur de blivit så släta? FOTO: Liselott Nyström Forsén

1.

Titta på bilden och fundera över följande frågor. Ni kan fundera för er själva eller diskutera med varandra, men ni måste inte kunna svaren. Ni har ungefär 5 minuter på er.

- Hur tror du att klippan har formats?
- Hur tror du att strecken i klippan har kommit dit?
- Har du sett den här typen av landformation någonstans?

2.

Läs texten om hur rundhällar och isräfflor bildas. Kom på ett sätt att visa hur en rundhäll med isräfflor ser ut och förbered en liten presentation om det. Ni har ungefär 15 minuter på er.

3.

Presentera er rundhäll för de andra och berätta om den.

I er presentation, besvara följande frågor:

- Hur känner vi igen rundhällar i landskapet?
- Hur bildas rundhällar?
- Hur bildas isräfflor?
- Hur kan vi använda rundhällar och isräfflor för att se åt vilket håll inlandsisen rört sig?

Istid | 1

Rundhällar och isräfflor

Titta på klippan på bilden. Ser ni att ena sidan är alldeles slät, rund och långsmal, medan den andra sidan är tvärt avbruten och lite kantig? Den här formen på klippa kallas för en **rundhäll**. Klippan har formats av den senaste inlandsisen. Om ni tittar riktigt noga kan du se att det är många tunna streck i rundhällen, som att någon har rispat den med en kniv. De strecken kallas för **isräfflor** och de kom också dit medan det låg is här.

Rundhällen bildades genom att inlandsisen slipade bergets ena sida och bröt sönder den andra. Isräfflorna, som bildades när stenar och grus risgade klippans yta, visar åt vilket håll isen rörde sig.

FOTO: Liselott Nyström Forsén

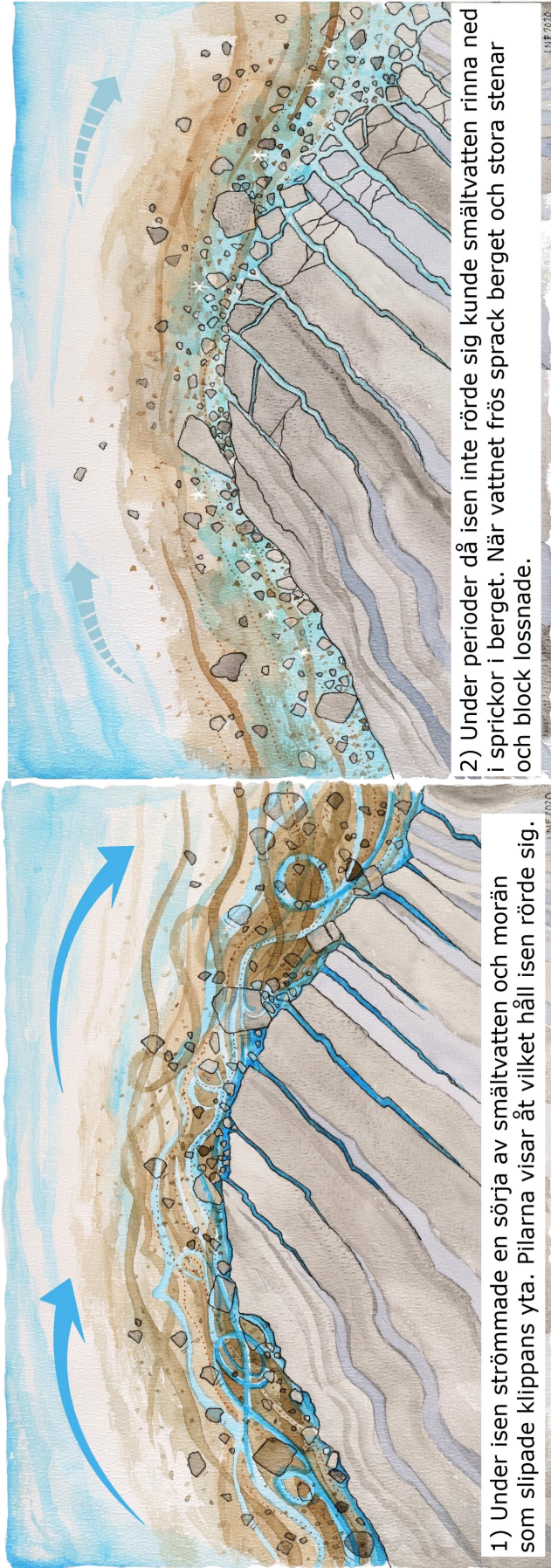
Isräfflorna syns som streck eller fåror i berget. FOTO: Patrik Bylund

Under den senaste istiden låg det ett tjockt istäcke över hela landskapet här. När isen var som allra tjockast var den hela tre kilometer tjock! När is är så tjock bildas ett stort inre tryck av isens egen tyngd. Det trycket värmer upp isen, så det är faktiskt inte alltid minusgrader i den. Ibland blir det nollgradigt i isen närmast marken – då ligger isen inte stilla, utan rör sig långsamt över marken och slipar den med sin tyngd. Rundhällarna har bildats genom att isen slipade ena sidan av berget (**stötsidan**) och bröt sönder den andra sidan (**plocksidan** eller **läsidan**).

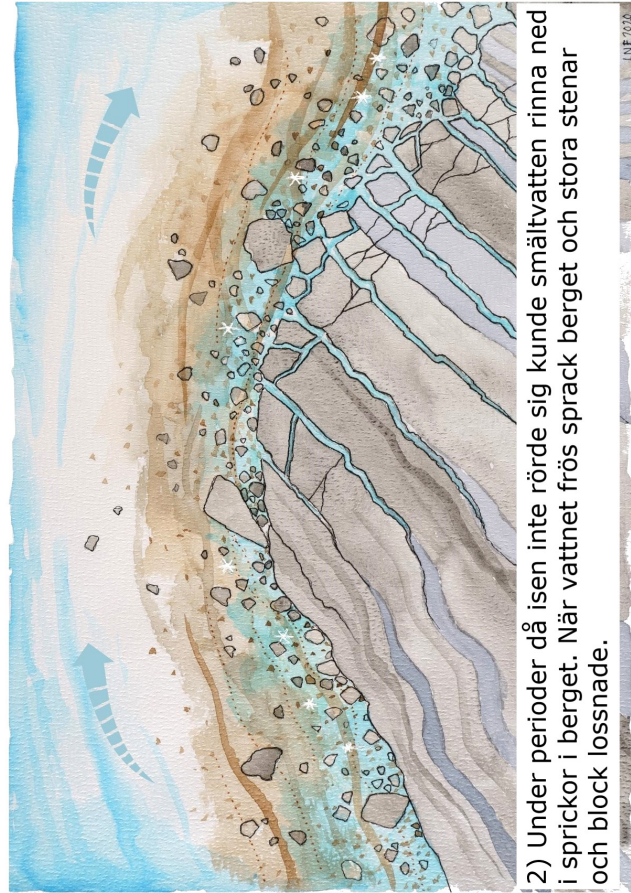
Inlandsisen var så tung att den bröt sönder och smulade ner delar av berggrunden. En del av det stenmaterial som bröts loss frös fast inuti och under isen och drogs med när isen rörde sig. När isen gled fram över klipporna skrapades dessa stenar så hårt mot klippornas yta att det blev rispår i dem. De rispåren är de isräfflor som vi kan se än idag, tusentals år senare. Eftersom isräfflorna bildades när isen drog fram över klipporna, visar rispåren åt vilket håll isen rörde sig.

Rundhällar finns på många ställen i både Höga Kusten och Kvarkens skärgård. De syns bäst vid havet där det inte växer någonting på klipporna.

På nästa sida kan ni se hur rundhällar bildas.

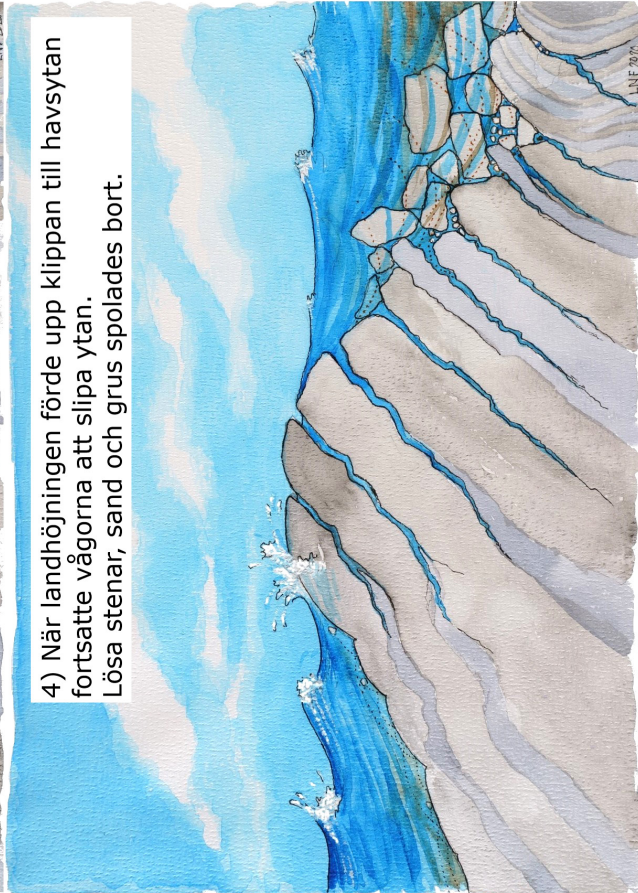
1) Under isen strömmade en sörlja av smältvatten och morän som slipade klippans yta. Pilarna visar åt vilket håll isen rörde sig.

2) Under perioder då isen inte rörde sig kunde smältvatten rinna ned i sprickor i berget. När vattnet frös sprack berget och stora stenar och block lossnade.

3) När isen började röra sig igen förde smältvattnet bort de lösa stenarna. Klippan slipades ännu mer.

4) När landhöjningen förde upp klippan till havsytan fortsatte vågorna att slipa ytan. Lösa stenar, sand och grus spolades bort.

Bilden visar hur rundhällar bildas. Inlandsisen slipar bergets ena sida och bryter loss delar ur den andra. När isen smält fortsätter vattnet att bearbeta berget.

ILLUSTRATION: Liselott Nyström Forsén